

УДК 82.0

Олександра Томоруг(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)**ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ
ЛІТЕРАТУРНОГО ОБРАЗУ МАРІЇ МАГДАЛИНИ ТА ЇЇ
ВІДОБРАЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЄВАНГЕЛЬСЬКІЙ ПРОЗІ**

Досліджується трансформація образу Марії Магдалини в контексті сучасної літератури. Розглядаються історичні передумови формування інтерпретаційного діапазону євангельського образу та особливості функціонування у сучасному літературному та культурологічному просторі. Досліджуються мотиви десакралізації постаті героїні, які сформувалися впродовж багатівікового культурно-історичного розвитку. Наводяться найбільш значущі літературні трактовки євангельських колізій та домінантні аспекти трансформації євангельських структур.

Ключові слова: євангельський образ, літературна трактовка, інтерпретаційний діапазон, історична особистість, С. Уоррен, В. Валтос.

Євангельський сюжетно-образний матеріал наділений винятковою пристосованістю до різних духовних запитів сучасності та характеризується можливістю активного використання у національних літературах. Персонажі Нового Завіту є своєрідними художньо-етичними концентратами домінантних аспектів людської психології.

Літературні обробки євангельських сюжетів та образів історичного походження становлять спробу їх осмислення з точки зору сучасності. Рецепція образу Марії Магдалини світовою літературою відображає тенденції звернення світової культури до євангельського матеріалу. Виявлення історичних передумов формування інтерпретаційного діапазону образу Марії Магдалини в сучасному літературному контексті є метою даної статті.

Дослідженню функціонування традиційного матеріалу присвячені праці А.Є. Нямцу, В.І. Антофійчука, А.В. Татарінова, О.М. Веселовського, Д.В. Затонського та ін., які є теоретичною та практичною базою для подальшого аналізу сучасного євангельського сюжетно-образного матеріалу. Новизна даної роботи полягає у спробі простежити історичні передумови виникнення трансформаційної поліфонії літературного образу Марії Магдалини.

Популярність образу Марії Магдалини у сучасному світовому літературному та мистецькому просторі цілком обґрунтована. Вона найяскравіша і, водночас, овіяна таємницями та легендами. Магдалина була зцілена Христом, була присутньою у ключові моменти його життя – під час страти (Мф. 27:56), погребіння (Мф. 27:61) та воскресіння (Мк. 16:1-8). Безумовно, навіть тільки фактом, що Марія

першою сповістила про воскресіння Христа, можна пояснити таку неприховану увагу до її особистості.

Інтерпретаційна історія життя Магдалини знайшла своє втілення не лише в літературі. Численні живописні полотна та скульптурні зображення змальовують еволюцію переосмислення образу євангельської героїні від блудниці, плакальниці, нареченої Христа до єдиної жінки-апостола. Проте у більшості літературних творів простежується поєднання кількох домінантних характеристик. Сучасний дослідник зазначає: „Вона сама – не лише символ віри у Христа, але й свідок Страждань. Волосся у неї розпущене, часто вони огортали ноги Христа, натякаючи на її минуле, на грішницю з Євангелія від Луки. Так Марія Магдалина представляла все людство, яке зробило свій внесок у страждання та смерть Христа. Але це було і зображенням людської та жіночої печалі через втрату” [6, с. 248]. А. Нямцу підкреслює: „Образ Марії Магдалини, на який часто накладаються семантичні комплекси інших жіночих персонажів, набуває виняткової психологічної напруги, а в деяких випадках – глибокого поведінкового драматизму” [4, с. 121]. Причиною є літературна версія, що ототожнює героїню з євангельською постаттю Марфи, сестри Лазаря (Н. Казандзакіс „Остання спокуса Христа”, Е. Бор „Марія Магдалина. За завісою міфу”, П. Лінн „Код Марії Магдалини”, Р. Юро „Ісус та Марія Магдалина”, Н. Королева „Що є істина?”).

Літературні твори, які присвячені Марії Магдалині, з'явилися з II століття. Вершина популярності її культу припадає на XIII століття. Образ Марії Магдалини у сучасній літературі набув глибоких змін і доповнюється за рахунок суперечливого характеру героїні. Інтерес до її постаті, на нашу думку, пов'язаний з тим, що образ грішниці давно засвоєний та інтерпретований літературою XIX ст. Цей образ насичений плеядою динамічно змінних характеристик. „Кожна іпостась російського архетипу проститутки у художньому творі направляє читача до біблійного праобразу блудниці (Марії Магдалини або Марії Єгипетської), що „налаштовує” людину, яка сприймає, на те, що далі буде розгортатися традиційна, архетипічна схема „гріх – страждання – спокута – спасіння” [1, с. 97–98].

Як зразок каяття, Марія Магдалина із середини XVI ст. слугувала приводом для виникнення декількох повчальних літературних творів – священних драм, мотетів та ораторій. Багато з них були опубліковані у Венеції. Авторами були члени релігійних орденів. Вони мають назви „Уявлення про одне надзвичайне чудо св. Марії Магдалини” або „Благочестива драма про св. Марію Магдалину, зразок каяття”. У цих творах вона зображується у гроті, де оплакує своє колишнє мирське життя.

У XVI ст. у Венеції була заснована перша лікарня загального профілю – шпиталь для невиліковно хворих. Це було частиною кампанії по спасінню душ та забезпеченню моральних стандартів – „кампанії Божественної любові” [6]. У 1525 році частину приміщення віддали для проживання жінок, які відмовилися від життя повій. Подібні заклади

вже існували у Флоренції, Сієні, Болонії та Римі, а також Бреші та Парижі. Усі вони знаходилися під „заступництвом” Марії Магдалини.

Серед інших венеціанських благодійних організацій, з якими вона була пов'язана, були притулок для літніх жінок та гільдія з виготовлення вікон. Венеція показує, наскільки поширеною та проникливою була ідея каяття Марії Магдалини та як її можна адаптувати для служіння і соціальним, і релігійним ідеям. Але саме через художнє вираження венеціанського гуманізму образ Магдалини наповнюється багатством, розкішшю та зрілістю. Такою її змальовували Тиціан та Себастьян дель Піомбо, скульптори Бартоломео Бергамаско та Лоренцо Бренйю. Венеціанській Магдалині притаманні зелені, золоті, червонувато-коричневі та темно-червоні кольори. Вона постає типовою мешканкою міста. А завдяки Тиціану її образ вирвався за рамки Венеції і став прославлятися по всій Європі.

У середині XVIII століття на території Ірландії, Шотландії та США існували так звані Пральні Магдалини, куди направляли „пропащих” жінок: „На кладовищі Гласневін в окрузі Драмкондра міста Дублін, Ірландія, у подвійній могилі лежать тіла 175 дівчат та жінок, чия нещасна доля зробила їх „пралями Магдалини”. Напівстертий список імен на сірому камені, вказані дати: перша – 1858 рік, остання – 1994 рік” [5, с. 19]. Це було своєрідне царство терору, де жінки спокутували свою ганьбу і тим самим підкреслювали соціальну несправедливість: „Маггі” рідко виходили за стіни, за винятком відвідування церкви у відповідні дні. День і ніч вони були замкнені і найчастіше – нехай це виявиться неймовірним – під наглядом поліції” [5, с. 27]. Ці сторінки історії залишили свій слід у декількох поколіннях, надовго закріпивши за Магдалиною своєрідний „код” грішниці (блудниці): „За високими стінами „Пралень Магдалини” нічого не змінювалося, окрім жінок, – покоління за поколінням свідомо приниженої жіночності. І все це під іменем Марії Магдалини, новозавітної жінки, яку Церква вважала повією, а повернув до нового життя Ісус. Найвище вираження „пропащої жінки” [5, с. 33]. Згодом, як описує автор, скандал з ірландськими „Магдалинами” викликав хвилю гніву у всьому світі, а ЮНІСЕФ віднесла явище до категорії „сучасне рабство” [5, с. 35].

У середині XIX ст. Марія Магдалина стала представницею „незаміжньої пропащої жінки”, чиє життя вікторіанське суспільство розглядало як моральну хворобу, що становить реальну загрозу найважливішим цінностям – сім'ї, дому та моральній чистоті. Вона стала повною протилежністю образу, центральному у вікторіанській сімейній ідеології, – добрій дружині та матері.

Протиставлення Мадонни (Богородиці) та Магдалини простежується у зворушливій та трагічній історії молодої жінки у творі Самюеля Уоррена „Уривки з щоденника покійного лікаря” (1838 р.). Розповідь починається з моменту, коли до лікаря приходять дама з проханням відвідати хвору дівчину – міс Едвардс. Зрозумівши, в яке місце йому доведеться піти, герой відчуває відразу. Та все ж він іде разом із літньою дамою та знаходить пацієнтку в тяжкому стані, із

запаленням легенів. Він дізнається, що дівчина є донькою домоправительки будинку на модному морському курорті. Дівчина була настільки гарна, що всі навколо називали її „Мадонна”.

Але згодом „Мадонна” перестала відповідати своєму високому імені. Через життєві обставини її мати була змушена стати домоправителькою. Гордість доньки привела до відносин із молодим офіцером, який під виглядом таємного шлюбу відвіз її у Францію. Після цього „Мадонна” зв'язалася з аристократом, а потім почалася звичайна історія проститутки. Тепер вона, помираючи у борделі, згадала адресу лікаря.

Після декількох візитів лікар розуміє, що дівчина одужала. Отримавши у спадок трохи грошей, вона вирішує пожертвувати більшу частину одній благодійній організації. „Здогадайтеся, яку благодійну організацію я маю на увазі?” – запитала вона лікаря. „Притулок Магдалини?” – відповів він тихим голосом” [7]. Після одужання дівчина знімає будинок, у якому проводить організаційну роботу, займаючись скромними благодійними справами. Вона звертається до лікаря, який її врятував: Якщо ви будете мені коли-небудь писати, називайте його „Магдален-хауз” [7]. Застудившись удруге, жінка все ж помирає, залишивши викладену в листі до лікаря трагічну історію свого життя.

Деякі джерела стверджують, що лише у Франції на її честь написано 1100 гімнів. У Провансі й сьогодні відзначають її церковне свято парадами, торжествами та молитвами. „Тисячі її послідовників збираються у цей день на вулицях Сент-Максіміна, щоб подивитися на головну реліквію, пов'язану з Магдаленою, – її череп” [5, с. 455]. Марія Магдалина цікавить літературознавців не лише як образ чи модель поведінки, але й історична особистість, яка несе у собі драматизм власного життя та відбиток епохи, що, безперечно, мала неабиякий вплив.

Відомий англійський історик та мистецтвознавець Сьюзен Хоскінс стверджує: „Переслідування” Марії Магдалини може використовуватися як метафора для пояснення історично підпорядкованого положення жінки у християнстві. Але тепер, коли героїня Євангелія, яка так довго розглядалася як грішниця, що кається, зображена у правдивому світлі, можливо, що й самі погляди християнства на роль жінки в історії потребують певного радикального перегляду. <...> Марія Магдалина тепер може розглядатися в істинній ролі. Але для відновлення важливості її ролі цього замало. Необхідно збільшити усвідомлення її значущості” [6, с. 467–468].

Показовим є роман Вільяма Валтоса „Магдалена. Кров Христова”, який відтворює морально-психологічний образ Марії Магдалини у взаємонакладанні двох часів: сучасного та євангельського. Перед головним героєм – детективом Тео Ніконсом – постає нелегке завдання. Втративши люблячу дружину Лауру, він подорожує Європою та велінням долі опиняється у монастирі Святого Грааля, де несподівано зустрічається з черницею, яка таємно передає йому листа, адресованого падре Хав'єру Серрано та підписаного іменем „Магдалена”. Зміст

залишився невідомим, оскільки загадковий конверт було викрадено. Падре розповідає герою історію черниці: „Вона – особливе створіння. Рідкісна квітка, яку оберігали, захищаючи від впливу зовнішнього світу. Вона живе в монастирі з дитинства, а інше життя їй не відоме. Це невинне, непорочне і, як я вважаю, не здатне на брехню дитя, яке тим не менш говорить про те, що знали лише апостоли Христа, – але й ті зберігали у найсуворішій таємниці” [3, с. 38]. Падре дізнався про історію Магдалени, коли на прохання настоятельки монастиря спілкувався з нею як психіатр, оскільки вона своїми вчинками викликала здивування оточуючих: „Магдалена була зразковою послушницею, а потім і черницею, поки в день її вісімнадцятиріччя не трапилася дивна річ: на урочистій месі, під час причастя, вона почала кричати не своїм голосом, не контролюючи поведінку. Вона скаржилася на жахливі образи, які миготіли у неї в голові” [3, с. 45]. У образі героїні автор поєднує два світи: пам’ять минулого життя та сучасне світосприйняття.

Перед нами постає дівчина, яка вважає себе переродженою Марією Магдалиною, пам’ятаючи усі подробиці життя євангельської героїні та вражаючи знанням кількох мов, в тому числі й арамейської: „Іноді вона ні з того, ні з сього вимовляла довгі промови на мові, якої ніхто не розумів. Вона не визнавала обітницю послуху та права священників, в соборі постійно коментувала літургію, причому її слова звучали як богохульство” <...> „Крім цього у неї іноді виникає так звана семантична пам’ять – набір загальних знань, що містить в собі фактичний матеріал, мови, традиції та культурні особливості. Але всі ці спогади про інший час – від античності. І схоже, пам’ять належить не їй, а іншій людині, яка жила дві тисячі років тому” [3, с. 46–47]. Насправді, така поведінка була небезпідставною, адже „до неї у вигляді образів приходили спогади з минулого життя” [3, с. 46]. Мотив спогадів із минулого стає проміжною ланкою у літературній реконструкції драматичного життя Марії Магдалини до зустрічі з Христом та після зцілення.

Драматичним моментом у романі є зіставлення двох постатей: євангельської героїні та дівчини, яка тільки згодом усвідомлює, що наслідує пам’ять життя Марії Магдалини. Черниця не одразу зрозуміла, що їхні долі нерозривно пов’язані: „Дитиною я уявляла її злою жінкою, яка потрапила у лапи до Сатани. Уяви собі тільки, що я відчула, коли дізналася, що жінка, про яку вони говорять... ця блудниця... ця проститутка... це я сама у минулому житті?” [3, с. 375]. Але водночас „в неї була звичка пов’язувати спогади двох життів, наче вона була частиною одного часового континууму” [3, с. 427]. Якщо в літературних творах ХХ століття домінантним було зображення боротьби плотського та духовного, то в сучасному (даному романі) – зіткнення минулого та сьогодення, що зумовлено мотивом перевтілення.

Осучаснений образ Марії Магдалини у романі Вільяма Валтоса насичений драматичними моментами емоційно-психологічного стану героїні, вказує на домінантні аспекти взаємовідносин з Христом та іншими апостолами. Літературна героїня зцілює хворих, володіє

надзвичайною ерудицією та глибокими знаннями мов, що різко виокремлює її серед решти учнів. Образ незалежної та цілеспрямованої жінки стає літературним архетипом, поширеним у сучасній євангельській прозі. На сторінках роману вимальовується історія своєрідного „оживання” євангельської героїні у складному емоційно-моральному оточенні сучасної цивілізації, що має свій погляд на минуле та висуває нові духовні ідеали.

Протягом останнього десятиліття Марія Магдалина стала героїнею постійного потоку містичних романів. Часом автори досліджують сфери жіночого досвіду, які зовсім не пов'язані з героїнею: „Таємничий образ Магдалини, природно, інтерпретується у відповідності з упередженнями та схильностями авторів. Для авторів-чоловіків вона, як правило, була спокусницею, а для жінок стала символом успішної учениці Христа. Для них вона символізує справжню досконалість” [6, с. 460]. У романі автор саме так змальовує образ Магдалени. Вона обізнана, справедлива, вірна Христу та гуманна.

Сучасна євангельська проза, опираючись на канонічний матеріал та різноманітні „апокрифічні” джерела, породжує багатогранність характеристик героїні. Влучно зазначив М. Бахтін, що „художня форма когось оспівує, когось або щось прикрашає, перетворює, виправдовує, стверджує і т.п.” і на „щось ціннісно спрямована, крім матеріалу, до якого вона прикріплена і з яким все ж нерозривно пов'язана” [2, с. 15].

Сучасний літературний процес створює безліч трансформаційних інтерпретацій традиційного матеріалу. А. Нямцу зазначає, що „змістова значущість образу Марії Магдалини та інших євангельських грішниць у сучасній літературі характеризується підвищеною увагою до їх духовного світу, багатоаспектним дослідженням морально-психологічних мотивувань сутнісної зміни їхнього образу життя після приєднання до Христа. Це наближення Людини до Боголюдини осмислюється не як миттєвий акт, а як болісний процес боротьби в їхніх душах між минулим та теперішнім, тілесним та духовним, земним та ідеальним” [4, с. 121].

Переосмислення постаті Марії Магдалини відкрило образ, який здається тьмяним та неромантичним поряд із міфічною золотоволосою блудницею. Проте вона, безсумнівно, залишається носієм складних онтологічних та світоглядних комплексів, які характеризуються орієнтацією на сучасне уявлення про людську природу та оточуючий світ.

1. Архетип и архетипическое в культуре и социальных отношениях : материалы международной научно-практической конференции (Пенза, 5–6 марта 2010 года) / под. ред. Б.А. Дорошина. – Пенза – Ереван – Прага : ООО Научно-издательский центр „Социосфера”, 2010. – 182 с.
2. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 407 с.
3. Валтос У.М. Магдалена. Кровь Христова / Уильям М. Валтос ; [пер. с англ. И.Яшкова]. – М. : Гелеос, 2007. – 608 с.

4. *Нямцу А.* Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования) : монография / А. Нямцу. – Черновцы : Рута, 2007. – 520 с.
5. *Пикнет Л.* Код Марии Магдалины / Линн Пикнет ; [пер. с англ. М. Звонарёва; под. ред. к.ф.н. В.П. Пазиловой]. – М. : Эксмо, 2007. – 352 с.
6. *Хоскинс С.* Мария Магдалина: Важнейшие исторические факты / Сьюзен Хоскинс ; [пер. с англ. М. Жуковой]. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2008. – 605 с.
7. *Warren Samuel.* Passages from the Diary of late Physician / Samuel Warren. – Leipzig : Bernhard Tauchnitz, 1844. – 894 p.

Аннотация

Исследуется трансформация образа Марии Магдалины в контексте современной литературы. Рассматриваются исторические предпосылки формирования интерпретационного диапазона евангельского образа и особенности функционирования в современном литературном и культурологическом пространстве. Освещаются мотивы десакрализации личности героини, которые сформировались на протяжении многовекового культурно-исторического развития. Приводятся наиболее значимые литературные трактовки евангельских коллизий и доминантные аспекты трансформации евангельских структур.

Ключевые слова: *евангельский образ, литературная трактовка, интерпретационный диапазон, историческая личность, С. Уоррен, В. Валтос.*

Summary

The article describes transformation of the image of Mary Magdalene in the context of modern literature. Consider the historical background of the Gospel image of interpretative range and characteristics of contemporary literary and cultural space. Investigates the motives desacralization heroine figures that came in during the centuries of cultural and historical development. This article describes the most significant literary interpretation of evangelical collisions and dominant aspects of the transformation of evangelical organizations.

Key words: *evangelical image, literary interpretation, interpretative range, historic figure, S. Warren, V. Valtos.*

Стаття надійшла до редколегії 7.12.2010 р.